

УДК 33.338

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/181-19>**Левчинський Д.Л.**

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, економіки та підприємництва,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9349-100X>

Ступнікер Г.Л.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, економіки та підприємництва,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1952-4993>

Каширнікова І.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, економіки та підприємництва,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3704-2795>

Зозуля Н.В.

асистент кафедри фінансів, економіки та підприємництва,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8362-5126>

Levchynskiy Dmytro, Stupniker Hanna, Kashyrynikova Iryna, Zozulia Nataliia
Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture

ПІДПРИЄМНИЦТВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнні дії на території України призвели до суттєвої трансформації вітчизняної економіки, що призвело до її значного уповільнення та зниження ділової активності підприємницьких суб'єктів. Стосовно економічних наслідків тривалого воєнного конфлікту, прямі втрати економіки від пошкодження та руйнування інфраструктури України вимірюються вже більше як сотнею мільярдів доларів. Найбільш постраждалими є житлове будівництво, дороги та аеропорти, активи промислових підприємств, інфраструктура агропромислового комплексу, транспортної галузі. Внаслідок глобалізаційних процесів воєнні конфлікти в окремих регіонах здатні призвести до суттєвих зрушень не лише економіки окремої країни, а й значної кількості інших економічних систем. Однак, особливої уваги потребує дослідження основних тенденцій економіки воєнного часу, під впливом яких здійснюється сучасне підприємництво в Україні та визначення ключових напрямків його подальшого розвитку. Вітчизняний бізнес в умовах сучасної воєнної економіки потребує активного державного втручання, тому вагомим інструментом державної підтримки бізнесу в умовах війни є пряме регулювання. Державні органи мають надавати приватному сектору як фінансову, так й експертну та консультативну допомогу. Актуальним є пошук грантових коштів від зарубіжних країн, оскільки можливості державного фінансування є обмеженими, а пріоритет бюджетних витрат мають питання забезпечення обороноспроможності країни. Також важливими питаннями для вітчизняного підприємництва в умовах воєнного стану є відновлення ланцюгів постачання, збуту та пошуку іноземних партнерів, що дозволить відновити виробничі та операційні процеси в найближчій перспективі.

Ключові слова: воєнний стан, підприємництво, державне регулювання, воєнна економіка, інфляція, ВВП.

ENTREPRENEURSHIP OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAWS

Military actions on the territory of Ukraine led to a significant transformation of the domestic economy, which led to its significant slowdown and a decrease in the business activity of business entities. Regarding the economic consequences of the protracted military conflict, the direct losses of the economy from the damage and destruction of Ukraine's infrastructure are already measured at more than a hundred billion dollars. The most affected are residential construction, roads and airports, assets of industrial enterprises, the infrastructure of the agro-industrial complex, and the transport industry. As a result of globalization processes, military conflicts in certain regions can lead to significant changes not only in the economy of an individual country, but also in a significant number of other economic systems. However, special attention needs to be paid to the study of the main trends of the wartime economy, under the influence of which modern entrepreneurship is carried out in Ukraine and the determination of the key directions of its further development. Domestic business in the conditions of a modern war economy requires active state intervention, therefore direct regulation is an important tool of state support for business in conditions of war. Government agencies should provide the private sector with both financial and expert and consulting assistance. The search for grant funds from foreign countries is relevant, because the possibilities of state financing are limited, and the priority of budget expenditures is the issue of ensuring the country's defense capability. Also important issues for domestic entrepreneurship in the conditions of martial law are the restoration of supply chains, sales and the search for foreign partners, which will allow the restoration of production and operational processes in the near future.

Keywords: martial law, entrepreneurship, state regulation, war economy, inflation, GDP.

JEL classification: A14, E31, H56, H79, R22

Постановка проблеми. У 2022 році світ чекав на відновлення економіки, однак воєнне вторгнення росії в Україну зруйнували попередні надії на стабільне життя. Посилення глобальної інфляції почалося у 2020 році внаслідок пандемії, оскільки уряди мало не всіх країн світу вводили масштабні локдауни для населення та жорсткі обмеження для бізнесу. Війна ж уповільнила українську економіку майже наполовину, внаслідок чого відбулося значне зниження ділової активності. Особливо помітними темпами це відбулося, в першу чергу, в тих областях, де тривають бойові дії, при цьому інші території нашої країни страждають від розриву ланцюгів поставок та втрати робочої сили через участь у підтримці обороноздатності держави та вимушену міграцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взаємозв'язок економіки та війни є не новою темою в науковій літературі. Багато праць присвячено власне воєнній економіці (Р. Бойко, О. Семененко, І. Чекед, О. Кремешний, В. Пташник, Г. Лягушев, та ін.). Взаємозв'язок економіки та війни більш детально аналізується у доробках С. Кулицького, К. Зацепіної, І. Кононова, В. Горбуліна, Л. Верховод та ін. Військовий конфлікт в Україні актуалізував дискурс війни у вітчизняній науці.

Проте, не вирішеним є питання оцінювання масштабних змін в економіці, що виникають внаслідок повномасштабного воєнного вторгнення російських військ на територію України. За умов війни зростає невизначеність та ризикованість підприємницької діяльності та ускладнюється об'єктивна оцінка економічних наслідків, пов'язаних з втратами приватного бізнесу. У зв'язку з цим, необхідним є своєчасна фіксація та документальне підтвердження суб'єктами підприємництва форс-мажорних обставин, що виникають внаслідок воєнних дій. Втрати державного сектору економіки внаслідок війни також потребують уточнення, оскільки існуючі методики оцінювання вартості нерухомості в більшості своїй враховують функціональні зміни стану матеріальних об'єктів в умовах їхнього використання за мирних часів.

Отже, зростає актуальність дослідження процесів формування у бізнесу здатності надавати економічну оцінку впливу загроз, ризиків та втрат в економіці та приймати відповідні економічні рішення щодо їхньої мінімізації в умовах воєнного стану в Україні.

Метою статті є огляд основних тенденцій економіки воєнного часу, під впливом яких здійснюється сучасне підприємництво та визначення ключових напрямків його розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. російська агресія завдала Україні безпрецедентних гуманітарних і соціальних втрат й спричинила серйозні деструктивні процеси, у тому числі руйнацію інфраструктури на території бойових дій, дезорганізацію усталених виробничих зв'язків і критично важливих поставань ресурсів, часткову втрату зовнішніх ринків та експортного потенціалу. Проте згодом економіка країни адаптується та перебудовується під потреби війни, а на економічному фронті запеклої боротьби за незалежність Україна все ж таки не здає своїх позицій. Як результат, змінюються економічні практики та економічна поведінка різного роду соціальних суб'єктів, джерела прибутку.

Наведемо найбільш широке, на нашу думку, визначення війни. Так, війна – це організована, ініційована, спровокована збройна боротьба між державами, групами держав, націями, народами з метою відстоювання інтересів, захисту від нападу, захоплення території та цінностей, утвердження панування. Війна має виражений суспільно-політичний зміст, за висловом німецького військового теоретика фон Клаузевіца, війна є зняттям політики, продовженням державної політики іншими засобами [1].

К. Возний відзначає, що початок будь-якої війни завжди сприяє розвитку приватного підприємництва. З цього приводу він пише: «Найбільші статки та майно приватним бізнесом створювалися спокон-віків у періоди криз і воєн, тобто в часи масового зuboжіння населення та банкрутства цілих держав. Збільшення чисельності армії у ході війни неминуче вимагає більших обсягів поставок озброєння, продуктів, одягу, взуття, засобів зв'язку, боєприпасів, пального і мастильних матеріалів, запасних частин, похідного спорядження тощо» [2].

Збройний конфлікт в Україні спричинив масштабні зміни в економіці. Основними наслідками є:

- економічна нестабільність,
- зниження ділової активності;
- втрата частки промислового потенціалу (на окупованих територіях опинилося до 20% промислових підприємств України);
- пошкодження та руйнування житлового фонду;
- зменшення аграрного потенціалу країни;
- зростання безробіття та зниження купівельної спроможності населення;
- погіршення бізнес-клімату;
- зниження обсягів експорту та втрата надходжень до бюджету з окупованих підприємств тощо.

В перші дні повномасштабного російського вторгнення економіка перебувала в шоківому стані, тому знадобилися швидкі дії, аби повернути країну до економічного життя. Таким чином, можна визнати, що економіка воєнного часу – це перепрофілювання виробництв та й загалом усієї державної системи на потреби оборони.

Директор Інституту соціально-економічної трансформації Ілля Несходовський вважає, що економіка воєнного стану – це, фактично, напівручне управління підприємствами, планування виробництв, які є в країні, планування розподілу товарів, контроль за цінами з метою недопущення їхнього зростання та можливих спекуляцій в умовах обмеження постачання товарів [3]. Що стосується підприємств, що випускають продукцію подвійного призначення, то в умовах воєнного стану вони перекваліфікуються на виробництво товарів, які можуть використовуватись для ведення війни.

З першого дня війни дії українського уряду в економіці були зосереджені на ключових напрямках:

Макроекономіка. Дії НБУ на початку війни спрямовувалися насамперед на підтримання стабільності банківської системи та безперервності платежів. Це було необхідно для адаптації економіки, бізнесу, населення до нових умов. З цієї метою Національний банк зафіксував офіційний курс, ввів валютні обмеження, «заморозив» облікову ставку на рівні 10% та запровадив додаткові інструменти для підтримки

ліквідності банківської системи. Завдяки цим крокам на початку війни, а також значному запасу міцності фінансова система гідно пройшла випробування цими надзвичайно складними умовами війни. У червні НБУ підвищив облікову ставку до 25%. Це досить ризичний крок, але необхідний, щоб збільшити привабливість гривневих активів, зменшити тиск на валютному ринку та на міжнародні резерви.

Армія. Було залучено понад 22 тисячі підприємств, установ і організацій для виконання мобілізаційних завдань. Впродовж перших десяти днів війни вони почали виготовляти товари та надавати послуги, передбачені мобілізаційними планами. Звичайно, кожне з цих підприємств мало складнощі на початку роботи, але їх усували в «ручному» режимі та в цілому успішно запустили цілі сектори, які сьогодні обслуговують ЗСУ. Зокрема, харчову, легку промисловість та машинобудування.

Спрощене оподаткування. Значно знижено податкове навантаження – надали можливість переходу підприємств на спрощену систему оподаткування (2% від обороту без ПДВ та податку на прибуток). Також скасовано плату за землю на територіях, де ведуться бойові дії. Крім того, звільнено підприємців від відповідальності у разі неможливості виконання платниками податків своїх зобов'язань.

Дерегуляція. Запроваджено мораторій на перевірки бізнесу; на період воєнного стану продовжено дію дозволів і ліцензій н один рік пролонговано дію атестатів про акредитацію органів з оцінки відповідності, термін яких спливає у воєнний час; продовжено строки чинності результатів перевірки засобів вимірювальної техніки в умовах воєнного стану. Також вдосконалено механізм подання підприємцями декларацій для отримання дозволів та ліцензій – тепер ця послуга доступна через портал та додаток ДІА.

Доступ до фінансування. Шок війни призводить до відтоку капіталу, тому було спрощено кредитування – будь-яке підприємство може отримати до 60 млн грн під 0%. Відкрито доступ продовольчим торговим мережам до кредитів під 5% на 1 рік для поповнення обігових коштів на суму до 1 млрд грн. За програмою «Доступні кредити 5–7–9%» знято обмеження у період воєнного стану щодо верхньої граничної суми отриманої державної допомоги за останні три роки. Загалом за програмою «5–7–9» бізнес оформив більше 40 тис запозичень, а кредитування здійснюють 42 банки-партнери.

Релокація. Реалізовано програму переміщення підприємств на безпечні території Західної та Центральної України. Вже більше 600 бізнесів переїхали до нових громад, майже 400 з них відновили свою роботу, ще понад 250 бізнесів знаходяться у стані переїзду. За перевезення майна релокованих вітчизняних підприємств платить держава, а цю функцію виконують «Укрзалізниця» та «Укрпошта».

Пальне. Україна стала першою країною Європи, яка повністю відмовилася від російської нафти, газу та нафтопродуктів. Українці заплатили за це високу ціну – черги на АЗС та шоковий попит. Проте наразі ситуація значно покращилася, черги стають меншими, хоча добове споживання постійно зростає, адже значна кількість українців повертається додому, а компа-

нії – до роботи. Хоча ворог зруйнував наше внутрішнє виробництво, яке до війни давало 20% обсягу пального для України, за два місяці повністю перебудовано логістичні маршрути.

Ринок праці. Розроблено законопроект про договірний режим трудових відносин для малого та середнього бізнесу, що вже ухвалений парламентом в першому читанні. Для стимуляції працевлаштування внутрішньо переміщених осіб започатковано програму, згідно з якою протягом двох місяців підприємства отримують компенсацію по 6,5 тис грн за кожного такого працівника, в цілому на цей напрямок Уряд спрямував 200 млн грн.

Міжнародна торгівля. Досягнуто домовленостей з Великою Британією, Європейським Союзом, Канадою про скасування ввізних мит на українські товари – і це перші кроки по втіленню нашої економічної стратегії.

Економічна стратегія. Було розроблено ключові положення нової економічної стратегії для України і продовжується складання урядом детального Плану післявоєнного відновлення та розвитку United24. В ньому ключовим є дерегуляція, мінімальне втручання держави в роботу бізнесу та локалізація на рівні не менше 60%. План також включає програму, яка стимулюватиме повернення наших громадян в Україну та забезпечить їхню інтеграцію до ринку праці [4].

Через обмеження в зборі статистичних даних під час війни точні дані про економічну активність практично відсутні, але інфляція, за прогнозами НБУ, у цьому році прискориться трохи вище 30%, а в наступному році знизиться близько до 20% та у 2024 році – до однозначного рівня. Повернення інфляції до цілі 5% очікується лише у 2025 році. Таке помірне зниження інфляції у наступних роках пов'язане з необхідністю корекції урядом низки адміністративних тарифів до ринкових рівнів, урахуваючи значну вартість енергоносіїв на світових ринках [5].

Загальні втрати економіки України через війну від пошкодження та руйнування житлових та нежитлових будівель та інфраструктури наочно можна побачити у таблиці 1.

– **ВВП.** На дев'ять найбільш постраждалих регіонів припадає 30% національного ВВП. За різними прогнозами падіння ВВП у 2022-му році становитиме від -10% до -35–40% (за умови що окуповані території не збільшаться, а активна фаза триватиме кілька місяців). Ці цифри відповідають зниженню споживання електроенергії приблизно на 35% (опубліковано ДТЕК). Джерела принаймні 70% українського ВВП залишаються більш-менш недоторканими.

– **Збитки.** Станом на 8 квітня 2022 року загальні фізичні збитки оцінювалися в 80 млрд дол. Здебільшого ця сума припадає на транспортну інфраструктуру (\$ 39 млрд) та житло (\$ 29 млрд).

Бюджет. Дефіцит загального фонду бюджету за I квартал 2022 року становить 67,5 млрд грн (близько 2,3 млрд доларів). Але, ймовірно, він швидко погіршиться навіть у порівнянні з березневим рівнем. Близько 30% надходжень загального бюджету, або 32,5 млрд грн, припадало на виплату дивідендів держпідприємствами (не враховуючи 19 млрд грн надходжень від НБУ наприкінці лютого), це джерело вичерпано. Решта 70% надходжень, ймовірно, знизяться.

Таблиця 1

Втрати економіки України

Втрати економіки України від пошкодження інфраструктури з початку воєнних дій (у разі повного руйнування об'єктів) Станом на 01.08.2022 Аналіз здійснюється в рамках проекту «Росія заплатить» – damaged.in.ua		Разом \$ 108,3 млрд
Тип майна	Прямі збитки, \$ млрд	Обсяг, одиниць
Житлові будівлі*	48,0	129,9 тис
приватні будинки**	5,4	114,7 тис
багатоквартирні будинки**	42,3	15,1 тис
Інфраструктура*	31,6	-
дороги	25,4	23,9 тис км
аеропорти	2,0	19 од
Активи підприємств, промисловість	8,8	358
АПК за зем. ресурси	4,3	-
Соціальна сфера	0,3	89
Транспорт*	2,4	123,1 тис од
легкові автомобілі	1,0	105,2 тис од
Пасажирський транспорт	1,0	17,3 тис од
Освіта	3,8	2217
заклади освіти	3,1	1453
дитсадки	0,7	764
Торгівля	2,1	2930 од
Енергетика	1,8	-
Охорона здоров'я	1,6	903
ЖКГ	1,3	-
Культура, туризм, спорт	0,9	864
культурні споруди	0,6	634
релігійні споруди	0,1	36
спортивні споруди	0,2	117
туристична сфера	-	49
молодіжні центри	-	28
Адмінбудівлі	0,9	511
Цифрова інфраструктура	0,6	726
Фінансовий сектор	0,02	-
РАЗОМ	108,3	-

* Зазначені види збитків у вказаних секторах не є вичерпними.

** Через технічну помилку у підрахунках даних від 13.06.2022 були невірно вказані збитки завдані через руйнування приватних та багатопверхових будинків.

– **Міграція.** За оцінками ООН, з 24 лютого 2022 р. з України виїхало 4,2 млн осіб. До цього у період з 21 по 23 лютого з Донецької та Луганської областей до РФ переїхало 113 тис осіб. Майже 6,48 мільйона людей є переміщеними особами в Україні внаслідок війни. Ці втрати можуть призвести до дефіциту робочої сили в Україні та уповільнення темпів відновлення економіки після війни.

– **Агро.** Українське сільське господарство є прямою жертвою російської агресії, оскільки бойові дії часто відбуваються на українських полях та на фермах. Близько 13% території України заміновано росіянами. Існує ризик затяжної війни у Харківській, Луганській, Донецькій, Запорізькій та Херсонській областях – їхня частка виробництва пшениці становить 23%, кукурудзи – 3%, ячменю – 21%, насіння соняшника – 20%.

– **Промисловість.** Збитки промислових активів становлять \$ 6,7 млрд (повідомлялося про пошкодження чи руйнування близько ста промислових підприємств). Металургія втратила щонайменше 30% своїх активів. Серед найбільших втрат: “Азовсталь” та

“ММК Ілліча”, відповідно другий і третій за розмірами металургійні заводи України.

Висновки. Внаслідок глобалізаційних процесів воєнні конфлікти в окремих регіонах здатні призвести до суттєвих зрушень не лише економіки окремої країни, а й значної кількості інших економічних систем. Варто визнати, що вагомим інструментом державної підтримки бізнесу в умовах війни є пряме регулювання. Державні інституції здатні не лише надавати фінансову допомогу підприємцям, а й сприяти у знаходженні шляхів вирішення нагальних виробничих питань шляхом надання експертної та консультаційної допомоги. Національний бізнес в теперішній надскладній ситуації потребує фахових відповідей на ряд актуальних бізнес-питань: зокрема, щодо податкових змін, запроваджених в українському законодавстві, форс-мажорних обставин, трудових правовідносин в умовах війни, переміщення бізнесу, логістики, експорту та імпорту, грантових програм тощо.

Стосовно джерел фінансової підтримки, вважаємо за доцільне активізувати пошук грантових коштів від зарубіжних донорів, оскільки можливості державної

підтримки українських урядом є значно обмеженими і внаслідок пріоритетності бюджетних витрат на підтримку обороноспроможності країни у довготривалій перспективі є майже неможливими. Вважаємо, що за умови наявності потенціальних фінансових коштів на стимулювання функціонування вітчизняного підприємництва, український бізнес потребуватиме фінансування наступних першочергових витрат. Такими витратами будуть, зокрема, транспортні витрати, витрати на оренду приміщень, заробітну плату та соціальні внески для переміщеного та/або нового персоналу, експертні

консультації (юридичні, податкові та операційні тощо), а також інші витрати, які сприятимуть відновленню бізнесу та скороченню часу виходу на нові ринки.

Також важливими питаннями для вітчизняного підприємництва в умовах воєнного стану є відновлення ланцюгів постачання, збуту та/або пошуку іноземних партнерів. Особливо актуальними є ці дії для постраждалих через наслідки від війни суб'єктів підприємництва, щоб вони змогли відновити виробничі та операційні процеси та були здатні виконувати нові замовлення та генерувати продажі в найкоротші терміни.

Список використаних джерел:

1. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6678/1/Економічне%20відновлення%20і%20розвиток%20країн%20після%20збройних%20конфліктів%20та%20воєн%20невтрачені%20можливості%20для%20України.pdf>.
2. Лілія Верховод. Війна та економіка: легальні та нелегальні практики отримання доходів. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2020. Том 23 № 8. Дніпро Видавництво «Грані» 2020. С. 14. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/36991/1/Benchak%20O.%20Вісник%20Грані%20№8_2020-1-13.pdf.
3. Віктор Авдєєнко. Все для фронту: в Україні запрацювала економіка воєнного часу. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/economy/2022-03-12/vse-dlya-fronta-v-ukraine-zarabotala-ekonomika-voennogo-vremeni/44763>.
4. Інтерв'ю з міністром економіки України – Юлією Свіриденко. Другий фронт великої війни: Як Україна перейшла до воєнної економіки. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/shcho-vidbuvayetsya-z-ukrajinskoyu-ekonomikoyu-zaraz-pid-chas-viyni-ministr-ekonomiki-sviridenko-50248351.html>.
5. Вишлінський Г., Репко М., Гайдай Ю. Економіка України під час війни: оперативна оцінка, квітень 2022. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/UKR_Економіка-України-під-час-війни.pdf.

References:

1. Ivanov S.V. Ekonomichne vidnovlennia i rozvytok krain pislia zbroinykh konfliktiv ta voien: nevtracheni mozhlyvosti dlia Ukrainy [Economic recovery and development of countries after armed conflicts and wars: unmissable opportunities for Ukraine]. Available at: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6678/1/Економічне%20відновлення%20і%20розвиток%20країн%20після%20збройних%20конфліктів%20та%20воєн%20невтрачені%20можливості%20для%20України.pdf>. (in Ukrainian)
2. Verkhovod Liliia (2020). Viina ta ekonomika: lehalni ta nelehalni praktyky otrymannia dokhodiv [War and the Economy: Legal and Illegal Revenue-Making Practices]. *Naukovo-teoretychnyi almanakh «Hrani»*, vol. 23 no 8, p. 14. Available at: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/36991/1/Benchak%20O.%20Вісник%20Грані%20№8_2020-1-13.pdf. (in Ukrainian)
3. Viktor Avdieienko. Vse dlia frontu: v Ukraini zapratsiuvala ekonomika voiennoho chasu [Everything for the front: the war-time economy has started working in Ukraine]. Available at: <https://apostrophe.ua/ua/article/economy/2022-03-12/vse-dlya-fronta-v-ukraine-zarabotala-ekonomika-voennogo-vremeni/44763>. (in Ukrainian)
4. Interv'iu z ministrom ekonomiky Ukrainy – Yulieiu Sviridenko. Druhyi front velykoi viiny: Yak Ukraina pereishla do voiennoi ekonomiky [Interview with the Minister of Economy of Ukraine - Yulia Sviridenko. The Second Front of the Great War: How Ukraine Transitioned to a War Economy]. Available at: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/shcho-vidbuvayetsya-z-ukrajinskoyu-ekonomikoyu-zaraz-pid-chas-viyni-ministr-ekonomiki-sviridenko-50248351.html>. (in Ukrainian)
5. Vyshlinskyi H., Repko M., Haidai Yu. (2022) Ekonomika Ukrainy pid chas viiny: operatyvna otsinka, kviten [Economy of Ukraine during the war: operational assessment]. Available at: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/UKR_Економіка-України-під-час-війни.pdf. (in Ukrainian)